

УДК 130.2

Маркозова О. О.

ОСВІТНИЙ КАПІТАЛ – КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ДОСЯГНЕННЯ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Показано, что в условиях информационного общества меняются как объективные условия жизнедеятельности личности, так и ее субъективные ресурсы. Доказано, что благодаря увеличению внутренних ресурсов, основным из которых является образовательный капитал, человек превращается в самостоятельный субъект создания фреймов жизненного успеха.

Ключевые слова: человек, общество, образовательный капитал, самостоятельность, жизненный успех.

Показано, що в умовах інформаційного суспільства змінюються як об'єктивні умови життєдіяльності особистості, так і її суб'єктивні ресурси. Доведено, що завдяки збільшенню внутрішніх ресурсів, основним з яких є освітній капітал, людина перетворюється на самостійний суб'єкт творення фреймів життєвого успіху.

Ключові слова: людина, суспільство, освітній капітал, самостійність, життєвий успіх.

It is shown that in the information society are changing as the objective conditions of life of the person and its subjective resources. It is proved that by increasing domestic resources, chief among which is the educational capital, a person turns to the subject of the creation of an independent frame of success in life.

Key words: man, society, educational equity, independence, success in life.

З кінця ХХ ст. у багатьох країнах світу почали відбуватися перетворення, що свідчили про зміну ролі учасників соціальної взаємодії. Зокрема це проявилось в посиленні індивідуалістичних тенденцій, що ґрунтувалися на значно збільшеному освітньому потенціалі людини, діяльність якої спрямовується вже на реалізацію не колективних і соціальних цілей, а на досягнення особистого життєвого успіху. З'явилися підстави говорити про формування нового типу соціального суб'єкта – самостійно діючих особистостей, активність яких визначає ситуацію в усіх галузях суспільного життя.

Очевидно, що ці тенденції відповідають і тим реаліям, що існують у сучасній Україні. Пройшовши складний історичний шлях від традиційного суспільства, життя в умовах царизму й радянської соціальної системи, громадяни нашої держави нарешті отримали потенційну можливість стати самостійним суб'єктом творення не тільки власного життя, але й розвитку країни. Цьому сприяли як об'єктивні процеси трансформації суспільства, що були покликані розширити можливості для індивідуальної ініціативи, проявів самостійності особистості в усіх сферах життєдіяльності, так і зміни внутрішньоособистісних характеристик людей, основною з яких стало збільшення їх освітнього потенціалу.

У свою чергу, зміни внутрішньоособистісних характеристик людини в сучасному суспільстві ставлять перед ученими цілу низку питань. Зокрема актуальним є аналіз того, якою мірою внутрішній потенціал сучасної людини сприяє її самореалізації в процесі досягнення життєвого успіху й чи не витрачається він на боротьбу з новими формами залежності, що виникають в умовах розвитку інформаційного соціуму.

Проблема успіху людини є досить актуальною й тому досліджується багатьма вченими [1–6]. Утім, питання сутності, шляхів досягнення, критеріїв вимірювання, співвідношення індивідуального й колективного успіху особистості й досі мають дискусійний характер, особливо в сучасному світі, коли умови життєдіяльності громадян змінюються ледь не щодня. Крім того, постійно збільшуються внутрішні ресурси людей, їхній освітній потенціал, що не може не відобразитися на їхньому розумінні сутності та шляхів досягнення життєвого успіху. Виходячи з того, що знання стають основним ресурсом особистості, цінність якого постійно зростає, метою цієї роботи є аналіз впливу освітнього капіталу людини на досягнення життєвого успіху в умовах інформаційного суспільства.

Освітній капітал є основною частиною людського капіталу, який Г. Беккер і Т. Шульц визначали як знання, інтелектуальні здібності й навички особистості [7; 8]. Сьогодні різні аспекти проблеми людського й освітнього капіталу розглядаються в межах всіх суспільних наук. Причому вчені, які аналізують людський капітал, досить часто трактують його неоднозначно, і навіть ототожнюють з освітнім капіталом особистості [9; 10]. Так, О.А. Грیشнова визначає людський капітал як «сформований або розвинений в результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, що цілеспрямовано використовується у тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на збільшення доходів його власника» [11, с. 19]. Людський капітал також розглядають як здатність пропонувати креативні рішення, як джерело оновлення та розвитку особистості. При цьому головний акцент роблять на тому, що в сучасних умовах основне призначення людського капіталу – це створення й поширення інновацій [12].

Проаналізувавши й узагальнивши наявні визначення, можна зробити висновок, що до основних активів людського капіталу належать: здоров'я особистості; її знання; кваліфікація, інформованість і компетентність; вольові якості; навчальна й трудова мотивація. Ураховуючи важливість усіх складових людського капіталу, очевидно, що в умовах інформаційного соціуму його основним компонентом стає освітній капітал, під яким будемо розуміти комплекс накопичених людиною знань і практичних навичок, що сприяють перетворенню особистості в самостійний суб'єкт досягнення життєвого успіху через переосмислення існуючих і творення нових фреймів життєдіяльності. Освітній капітал є необхідною умовою для формування інших внутрішніх ресурсів особистості, є підґрунтям її саморозвитку й самореалізації.

В інформаційному суспільстві зростання ролі освітнього капіталу людини відбулося завдяки усвідомленню, що розвиток соціально-економічних і політичних відносин у державі неможливий без збільшення рівня освіти громадян. Виникнення

суспільної потреби в особистостях з високим рівнем освітнього потенціалу йшло паралельно з розбудовою економічної системи й науково-технічним прогресом, що суттєво впливали на ринок праці, який вимагав висококваліфікованих працівників.

Щодо окремої особистості, то високий рівень освітнього капіталу створює можливості для формування нових якостей і навичок людини в процесі досягнення життєвого успіху. Крім того, завдяки активізації економічних відносин в умовах глобалізації світу інформаційне суспільство стало суспільством підвищеної мобільності, що стимулює досягнення життєвого успіху людини через зміну її соціального статусу, оскільки високий рівень освіти відкриває особистості доступ до нових видів діяльності, нових професій і посад. У цьому сенсі освітній капітал можна розглядати як фактор соціальної мобільності, як один з найбільш масових каналів соціальних переміщень. Аналізуючи зростання ролі освітнього капіталу в умовах інформаційного суспільства, В.В. Нурмухаметова пише, що «...ідеальним учасником цієї конкурентної системи стала самостійна особистість, яка сама просуває себе і яка зуміла поєднати свої вроджені здібності з можливостями, що відкриваються в умовах конкурентної ринкової системи» [13, с. 270]. Тому одним з основних критеріїв формування соціальної структури суспільства сьогодні стає власність індивіда у вигляді освітнього капіталу, що перетворюється в найважливіший ресурс і надає людям різні можливості участі в трудовій діяльності. Перехід до нового рівня освітнього капіталу призводить до вдосконалення внутрішніх якостей, підвищення ефективності трудової діяльності особистості, зміни її соціального статусу, а відповідно, до соціального переструктурування всього суспільства.

Роль освітнього капіталу людини в сучасному світі набуває настільки великого значення, що навіть виникла нова концепція потенційної персональної реверсійної інвестиції (ППРІ), яку Лаура Стек визначає як «інвестиційний потенціал людини, який вона, як співробітник, може запропонувати своєму роботодавцю» [14, с. 24]. Стек доводить, що ППРІ є найбільш стабільно зростаючою валютою у світі бізнесу, на яку повинні звертати увагу всі люди. Річ у тім, що кожен працівник становить собою певну інвестицію фірми в людський капітал. І питання полягає не тільки в тому, що може людина запропонувати фірмі сьогодні, а також у тому, на що буде здатна особистість завтра. Тому кожна сучасна компанія прагне отримати не просто професіоналів, а тих людей, які зможуть показувати високі результати в майбутньому. «Як і ступінь значущості будь-якого іншого ресурсу, ваша значимість пропорційна ППРІ. Сьогодні цей фактор є однаково важливим як для працівника, так і для роботодавця. Щоб зацікавити роботодавця, сучасний працівник повинен представляти собою неймовірну цінність. Упускаючи цей факт, ви піддаєте себе значному ризику», – зазначає Стек [14, с. 25].

Ідеальним варіантом для підприємств і організацій стає ситуація, коли працівник зможе багаторазово й на постійній основі повертати інвестовані в нього кошти. Ще більш важливо, що людина повинна сама доводити, що вона є незамінним працівником, бо інакше особистість буде змушена постійно очікувати звільнення. Якщо ж людина відчуває, що її цінність як працівника є не надто високою для роботодавця, то їй слід негайно інвестувати свій час та енергію в збільшення

показників власної ППРІ, тобто – у свій освітній капітал. Отже, усім громадянам слід приділяти увагу постійному навчанню, розвитку своїх знань, умінь, навичок, підвищенню продуктивності праці й розвитку самостійності.

Щодо освіти в Україні, то в умовах радянської системи вона була орієнтована не на активність і креативне мислення особистості, а на масовість. За соціалістичною розподільною системою високий освітній рівень не гарантував людині адекватний добробут. Фактично, освічена й кваліфікована частина суспільства опинилася в не вигідних умовах, що, однак, не впливало на високий рівень престижності розумової праці. У період переходу України до ринкової економіки, особливо в перші роки розбудови держави, ця тенденція ще зберігалася й освіта продовжувала мати більшою мірою термінальну, самодостатню цінність. Але з часом формується нова модель соціально-економічної поведінки, яка вимагає мобілізації всіх наявних індивідуальних ресурсів, а особливо – освітніх. «Знецінення доходів і заощаджень громадян на початку 1990-х років поставило їх перед необхідністю спиратися виключно на власні знання, вміння та здібності, тобто на нематеріальні ресурси адаптації, що накопичуються в ході соціалізації і не можуть бути відчужені ніякими соціальними експериментами», – пише Е.М. Аврамова [15, с. 93]. До нематеріальних адаптаційних ресурсів авторка зараховує досягнутий рівень освіти й професійної кваліфікації, можливість звернення до сформованих у попередні часи соціальних зв'язків тощо. При цьому освіта стає базовим ресурсом, на основі якого формуються інші складові внутрішнього, суб'єктивного потенціалу людини. Високий професійний рівень, володіння розвиненим освітнім капіталом значно посилювали можливості людей переосмислювати складні соціальні перетворення, що відбувалися під час розбудови в Україні незалежної держави, і дозволили громадянам змінити свій соціальний статус, знайти місце в новій соціальній структурі суспільства, а отже, – досягти життєвого успіху.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується інтеграцією освітньої діяльності в європейський і світовий інформаційний простір, що актуалізує зміцнення її активної позиції щодо формування кадрового потенціалу як стратегічного ресурсу розвитку держави. Реформування освіти в Україні також пов'язане із структурними зрушеннями в менталітеті суспільства й особистості, що відобразилося в переорієнтації із соціальних і колективних на індивідуалістичні цілі й цінності людей, основою яких є прагнення досягти високого рівня матеріального добробуту. Поява нових пріоритетів відбулася в результаті розвитку ринкових відносин у державі, відкриття економічних і культурних кордонів, що надало можливість ознайомитися з цінностями й повсякденними практиками громадян різних країн світу. На жаль, не всі ці зміни є позитивними й такими, що враховують традиційні культурні цінності українців. Тому сьогодні освіта як ніколи потребує нових навчально-виховних програм, спрямованих не тільки на розвиток освітнього потенціалу, але й на виховання людини, формування її морального й духовного світу, на вміння орієнтуватися в новому соціокультурному середовищі.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що в умовах сучасного інформаційного суспільства досягнення життєвого успіху людини

неможливе без постійного поповнення освітнього капіталу через отримання нових знань і навичок, що сприяють формуванню творчої особистості, яка вміє не тільки ефективно адаптуватися до нових умов життєдіяльності, але й здатна критично мислити, ставити й досягати життєві цілі на основі самостійного творення майбутніх фреймів соціальних практик.

Література:

1. *Huber R. M.* The American idea of success / R. M. Huber. – N.Y., 1971. – 328 p.
2. *Parker B.* Development and validation of a life-success measures scale / B. Parker, Leonard H. Chusmir // Psychological Reports. – 1992. – Apr. Vol. 70 (2).
3. *Здравомыслова О. М.* От 80-х к 90-м: трансформация моделей успеха / О.М. Здравомыслова, И.И. Шурыгина // Народонаселение. – 1998. – № 1. – С. 17–22.
4. *Маркозова О. О.* Механізм мотивації досягнення життєвого успіху людини / О.О. Маркозова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія ; редкол. А.П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – 2014. – №2 (21). – С. 214–221.
5. *Маркозова О. О.* Фреймування уявлень людей про успіх інструментами засобів масової інформації / О.О. Маркозова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія ; редкол. А.П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – 2014. – №1 (20). – С. 279–285.
6. *Маркозова О. О.* Співвідношення індивідуального і колективного успіху людини в умовах радянської реальності / О. О. Маркозова // Вісник міжнародного Слов'янського університету. Харків. Серія «Соціологічні науки», 2013. – Т. 16, № 1. – С. 5–13.
7. *Shultz T.* Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences / T. Shultz. – New York, 1968.
8. *Becker G.* Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education / G. Becker. – New York: National Bureau of Economic Research, 1975.
9. *Нейстик Т.* Культурный, социальный и символический капиталы / Т. Нейстик // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 4. – С. 124–147.
10. *Щетинин В.* Человеческий капитал и неоднозначность его трактовки / В. Щетинин // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – № 12. – С. 42–49.
11. *Гришнова О. А.* Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Гришнова. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 312 с.
12. *Гець В. М.* Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Гець. – К. : Фенікс, 2003. – 1008 с.
13. *Нурмухаметова В. В.* Социально-философское обоснование роли образования в обеспечении социальной мобильности человека в современном обществе // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. – Выпуск № 76–1. – С. 269–271.
14. *Стек Л.* Тайм-менеджмент: что делать, когда сделать нужно очень многое / Л. Стек. – К. : Network TwentyOne Ukraine, 2015. – 172 с.
15. *Аврамова Е. М.* Адаптационные ресурсы населения: попытка количественной оценки / Е.М. Аврамова, Д.М. Логинов // Мониторинг общественного мнения. – М., 2002. – С. 90–102.

Надійшла до редакції 28.12.2015. Розглянута на редколегії 17.03.2016

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор кафедри філософії і політології Харківського національного автомобільно-дорожнього університету Чаплигін О.К.

Кандидат філософських наук, доцент, завідувача кафедрою українознавства Харківського національного автомобільно-дорожнього університету Нікуліна Н.В.